

Den Haag

Position paper Wet Openbare Manifestaties (Wom)

Geachte leden van de Tweede Kamer,

Het recht op betoging en het recht op vrije meningsuiting zijn grondwettelijke vrijheden. Als uitgangspunt geldt dus dat iedereen vrij is om te betogen en zijn mening te uiten, ongeacht de inhoud van de verkondigde boodschap. Zeker in Den Haag, als hart van onze parlementaire democratie en als internationale stad van vrede en recht, is het recht op betoging een groot goed.

Als burgemeester van Den Haag sta ik pal voor de uitoefening van dit recht: in Den Haag worden meer dan 2.000 demonstraties per jaar gefaciliteerd. Daarmee is Den Haag 'demonstratiehoofdstad' van ons land. Tegelijkertijd moet rekening gehouden worden met de wettelijke verantwoordelijkheid voor de openbare orde en veiligheid van *alle* bewoners en bezoekers in de stad. Ook hun veiligheid, vrijheden en (grond)rechten vragen bescherming.

Dankzij goede afstemming tussen demonstranten, de politie en de gemeente verlopen vrijwel alle demonstraties zonder onoverkomelijke problemen. Wel ontstaat soms discussie over bestuurlijke beslissingen en de aard en proportionaliteit van politietoetreden. Ik sta als bevoegd gezag open voor kritiek en beargumenteer zo nodig mijn keuzes. Natuurlijk schuurt het demonstratierecht soms ook op een andere manier. Bijvoorbeeld doordat er tijdelijk overlast ontstaat, omdat het verkeer hinder ondervindt van demonstraties of omdat men boos of gekwetst is door de inhoud of de vorm van een demonstratie. Ook onder deze omstandigheden staat het zoveel mogelijk faciliteren van de demonstratie voorop.

Ik blijf over mijn beslissingen en maatregelen graag verantwoording afleggen aan demonstranten, bewoners, de gemeenteraad en bezoekers en ondernemers in onze stad. Dat geldt ook voor internationale instellingen, ambassades en andere (Nederlandse) overheden die vertegenwoordigd zijn in Den Haag. In discussies over de forse inzet van de schaarse politiecapaciteit tijdens demonstraties, blijf ik het belang benadrukken van het faciliteren van het recht op betoging: dat is de prijs die we betalen voor het leven in een democratische rechtsstaat.

In mijn optiek voldoet de Wet openbare manifestaties (Wom) in principe nog steeds om een goede uitoefening van het recht op betoging mogelijk te maken. Wel baart een aantal ontwikkelingen mij zorgen. Sommige daarvan zijn nieuw, andere niet.

Het is van alle tijden dat partijen met een 'zekere afstand tot de overheid' het demonstratierecht oprekken en de confrontatie met diezelfde overheid zoeken. Soms zelfs met gebruik van geweld. In het verleden ging het bijvoorbeeld om radicale delen van de kraakbeweging, korter geleden om de zogenaamde Defendgroepen die zich tijdens de coronacrisis meermaals mengden onder demonstranten om zich vervolgens intimiderend of gewelddadig te manifesteren.

De opkomst, snelheid en impact van de sociale media hebben hierbij vermoedelijk een accelererend effect. Sensationele en grensoverschrijdende vormen van actie krijgen snel veel aandacht. Dit wordt vervolgens "beloond" in de traditionele media. De boodschap van demonstraties die binnen de kaders van het demonstratierecht blijven, raakt daardoor soms ondergesneeuwd.

Ook in de gevallen waarin onder gezag van het OM strafrechtelijk wordt opgetreden, blijft het uitgangspunt dat het recht op demonstreren wordt gefaciliteerd. Door snel en gericht een einde te maken aan strafbaar handelen, blijft het doorgaan mogelijk om een demonstratie verder ongestoord te laten verlopen.

Den Haag

Zoals gezegd mogen demonstraties schuren en we moeten als samenleving tegen een stootje kunnen en niet te snel beledigd of gekwetst zijn. Er is echter wel een zorgelijke trend te zien waarbij er, onder de vlag van het demonstratierecht, wordt geprobeerd anderen zo diep als mogelijk te kwetsen of ongemak te bezorgen, soms zelfs tot in de persoonlijke levenssfeer aan toe. Bijvoorbeeld in de hoop dat er ophef of een tegenreactie komt die weer aandacht genereert. Dat kan zelfs zover gaan dat het leidt tot reacties in het buitenland die gevolgen hebben voor Nederlanders die daar verblijven. Het uitgangspunt is en blijft om demonstraties mogelijk te maken en een beperking kan, ook in dit soort gevallen, niet lichtvaardig worden opgelegd.

Ook blokkades van (snel)wegen en acties waarbij zwaar materieel of het eigen lichaam wordt ingezet als dwangmiddel, zijn voorbeelden van grensoverschrijdende acties. Deze krijgen veelal slechts een aankondiging in de media; er worden doelbewust geen kennisgevingen gedaan. Deze acties – vaak voor onbepaalde tijd – kunnen (levens)gevaarlijke situaties en ernstige verkeersproblemen veroorzaken. Onder deze omstandigheden gaan acties het demonstratierecht te buiten en is het, in mijn ogen, als burgemeester niet mogelijk een demonstratie te faciliteren. Soms is het dan zelfs noodzakelijk om strafrechtelijk op te treden.

Aangeboden alternatieve demonstratielocaties, het opleggen van beperkingen en bevelen tot aanpassing of beëindiging van acties worden bij grensoverschrijdende acties stevast genegeerd. Ook als men de gelegenheid krijgt om een beperking vooraf aan te vechten bij de voorzieningenrechter. Men is dus niet op zoek naar een gerechtvaardigde uitoefening van het recht op betoging, maar naar aandacht door confrontatie, dwang en wetsovertreding. Wanneer de politie vervolgens optreedt, wordt dat optreden stelselmatig bekritiseerd. Los van mogelijk gerechtvaardigde kritiek wordt de lokale driehoek op die manier onderdeel van een aandachtsstrategie die actievoerders voor hun doelen inzetten.

Als burgemeester heb ik de mogelijkheid om op te treden op grond van de Wet Openbare Manifestaties (Wom). Aan het recht op betoging kunnen beperkingen worden gesteld ter voorkoming van wanordelijkheden, in het belang van het verkeer, of ter bescherming van de gezondheid. De vraag of een demonstratieve actie als burgerlijke ongehoorzaamheid kan worden aangemerkt (hetgeen vaak te betwijfelen valt), is bij deze toets niet relevant. Noch kan en mag ik wettelijk gezien het doel van de actie laten meewegen. In het geval dat één of meerdere van de genoemde criteria aan de orde zijn, is het de taak van een burgemeester om in te grijpen, dus zonder een weging van het doel van de actie. Datzelfde geldt voor strafrechtelijk optreden: ook daarbij speelt het doel van een actie geen rol.

Doelbewuste ontwrichting en de uitoefening van dwang kunnen naar mijn stellige overtuiging niet gefaciliteerd worden, ook niet als men zich hierbij beroept op burgerlijke ongehoorzaamheid om een maatschappelijk probleem aan de kaak te stellen. Als grenzen worden overschreden, is ingrijpen aan de orde. Dat is mijn verantwoordelijkheid als burgemeester. Dit laat onverlet dat de vraag of sprake is van burgerlijke ongehoorzaamheid verderop in de (strafrecht)keten mogelijk een rol speelt, bijvoorbeeld bij het oordeel over de strafmaat.

Een goede uitoefening van het recht op betoging hangt niet alleen af van het handelen van de overheid. Ook demonstranten moeten een ondergrens aan verantwoordelijkheid en fatsoen voelen om bij het nastreven van hun belangen niet onevenredig inbreuk te maken op de rechten en vrijheden van anderen. Gelukkig tonen vrijwel alle demonstranten die verantwoordelijkheid. Onder meer door een goede afstemming over plaats en verloop van de demonstratie met de overheid.

Den Haag

Helaas is een ontwikkeling zichtbaar waarin een beperkt aantal demonstranten zich hier steeds minder verantwoordelijk voor voelt. Ik zie een tendens waarbij men niet het recht, maar de confrontatie op straat zoekt. Deze ontwikkeling baart de Haagse driehoek ernstige zorgen. Immers, als actievoerders doelbewust geen kennisgeving willen doen en men de overheid niet in staat stelt om een demonstratie goed en veilig te faciliteren, ontstaan er problemen op straat. Voor actievoerders zelf, maar ook voor politiepersoneel, bewoners, ondernemers en bezoekers. Dit speelt nog sterker in die situaties waarin men met een beroep op het demonstratierecht ontwrichtende acties uitvoert, dwang uitoefent en straffeloos rechtmatig gegeven aanwijzingen en bevelen van de autoriteiten negeert.

De Wom biedt naar mijn mening in principe voldoende juridische mogelijkheden om op te treden tegen actievormen die de grenzen van het demonstratierecht te buiten gaan. Ik kan optreden tegen ernstige verkeershinder, tegen verstoring van de openbare orde en tegen acties die een gevaar vormen voor de gezondheid en veiligheid van demonstranten, politiepersoneel, inwoners en bezoekers. Toetsing bij de rechter zal uiteindelijk moeten uitmaken of mijn beroep op een of meer van die omstandigheden terecht was.

In de praktijk blijkt echter dat niet effectief tegen dit soort gedragingen kan worden opgetreden wanneer deze massaal en langdurig plaatsvinden: de Wom biedt wel de bevoegdheden, maar het ontbreekt ons dan aan middelen om besluiten door te zetten en een vervolg te geven. Dit geeft aanleiding tot kopieergedrag en verminderd draagvlak voor en zelfs tot uitholling en het ondergraven van, het demonstratierecht. De grote, herhaalde en impactvolle inzet van politie leidt bovendien tot verminderde inzet op andere politietaken. Dat is ernstig.

Het doelbewust aansturen op grote aantallen arrestaties als pressiemiddel, plaatst de Haagse driehoek voor dilemma's. Het Openbaar Ministerie ziet zich geconfronteerd met rechterlijke uitspraken waarin is uitgemaakt dat bij vreedzame demonstraties er geen ruimte meer is voor het opleggen van een straf als mensen al zijn aangehouden en weggevoerd. Het Openbaar Ministerie laat mij daarom weten dat vervolging in die gevallen niet opportuun is. Grootschalige aanhoudingen zijn weliswaar rechtmatig, maar zijn - ook gelet op de schaarse politiecapaciteit - niet wenselijk. En leiden bovendien niet tot een duurzame gedragsverandering. Het frustreren van de werking van de democratische rechtstaat is soms zelfs expliciet het doel van de actievoerders.

Ik roep de leden van de Tweede Kamer daarom op na te denken over een manier waarop op dergelijke ontwrichtende acties een antwoord kan worden geboden.

Jan van Zanen
Burgemeester van Den Haag